

ELS MITES DEL 19 DE JULIOL DE 1936 A BARCELONA

por Just Casas Soriano

Primer hauríem de definir el mot “Mite”. Segons diversos diccionaris de la llengua catalana consultats, seria “Un relat fabulós”; “Persona o cosa a les que se’ls hi atribueixen qualitats o excel·lències que no tenen”; o, entre altres definicions, “Història fictícia”. Bé doncs, tot això i encara més es dona quan llegim obres històriques que han tractat concretament el Fets de Juliol de 1936 a Barcelona, o aquelles obres més generals que fent-hi referència hi dediquen unes quantes ratlles o pàgines. Darrere de qualsevol mite s’hi amaga una intencionalitat política, econòmica o de qualsevol altra mena. No cal dir que no tots els autors utilitzen els mateixos mites ni tampoc a vegades amb la mateixa intencionalitat, quan coincideixen en ells o en alguns d’ells. En aquesta breu aportació a la revista que ha tingut a bé de publicar-me, faré referència als mites més comuns sorgits al voltant dels fets ja esmentats.

El mite de què fou essencialment la Generalitat i les Forces d’Ordre Públic al seu servei, les protagonistes o principals protagonistes de la derrota dels militars sublevats a Barcelona en la data indicada o el mite de què la Guàrdia Civil fou determinant en la derrota dels militars. En ambdós casos –que són dels mites més corrents i utilitzats- el que es persegueix –ja que és del tot impossible ignorar-la- és relativitzar, minimitzar o residualitzar la reacció popular de les classes treballadores i molt especialment de la classe obrera en la derrota del feixisme el 19 de Juliol. Alguns casos, arriben a l’extrem de pràcticament ignorar-la i d’altres fins i tot de negar-la. D’on vénen aquests mites? Doncs de pràcticament tot el ventall polític “democràtic” que posen per damunt de tot les estructures d’Estat i les seves institucions, és a dir, els corrents polítics lligats a “l’ordre democràtic” i que de sempre i sistemàticament han vist amb mals ulls les iniciatives populars de base si no han estat inspirades o orientades per ells: i aquí aniríem des dels conservadors fins als comunistes, passant pels progressistes, lliberals, radicals-demòcrates, socialistes...

Un altre mite bastant suat, és aquell que afirma que els militars fracassaren en el seu objectiu per manca d’una bona organització, planificació i execució militar del cop d’Estat a Barcelona. Aquest mite sovint bé acompanyat de “perles exculpatòries” com que el cop s’hauria d’haver fet el 17 o el 18 en comptes del 19 de Juliol; que si el general Goded va trigar massa a venir de Mallorca –on era el capità general i ja havia controlat l’illa- a Barcelona per tal de dirigir la insurrecció; que si els regiments estaven baixos d’efectius pels permisos d’estiu... Aquí, indefectiblement, són els historiadors feixistes

i els seus acòlits anteriors i actuals els que resten mèrits als seus contrincants carregant les tintes sobre els seus propis errors. Però, com que es sublevaren contra les institucions republicanes i la Generalitat ho era, en el cas de reconèixer algun mèrit als seus oponents, les seves “preferències” s’orienten vers les classes populars i sobretot a l’anarcosindicalisme deixant de costat les odiades per ells institucions republicano-democràtiques, especialment la Generalitat de Catalunya.

Un mite força estès històricament i que encara té plena vigència, és aquell que diu que fou bàsicament la “immigració murciana” la que sortí al carrer a lluitar contra els militars sublevats. Aquest és un mite sobre el qual es podria dir que “els extrems es toquen”. Per aquells sectors anticatalanistes quan no ferotgement anticatalans, és una manera de menysprear Catalunya i les seves classes populars negant-ne la seva existència tot deixant d’entreveure el poble català d’origen com a tradicionalment explotador en el seu conjunt de la immigració, la qual, conformaria l’autèntica societat del treball i la veritable i única creadora de riquesa. D’altra banda, des de sectors catalanistes conservadors i fins i tot d’alguns que s’autoproclamen “progressistes”, sempre s’ha considerat el poble català com a “pactista” i moderat. Teoria mítica que enllaçava amb una altra teoria: la de l’oasi català, que s’allargà durant el pujolisme fins a l’actualitat. És a dir, aquella que manté que la Guerra Civil fou cosa exclusivament dels “espanyols” i en la qual, els catalans s’hi veieren immersos accidentalment pel simple fet de formar part d’Espanya.

“S’oblidava” així, les lluites anarquistes de finals de segle XIX amb els consegüents Processos de Montjuïc, la Vaga General de 1902, la setmana Tràgica el 1909, la Vaga General Revolucionària de 1917, la Vaga de la Canadenca del 1919, els anys del pistolisme (1917/18-1923), la Dictadura de Primo de Rivera 1923-gener 1930... i tota la gran repressió a tots els nivells que durant aquells anys amb especial protagonisme d’un terrorisme d’Estat que utilitzava a tort i a dret tota mena de “guerra bruta” contra el moviment obrer organitzat, i la implicació directa en tota aquella repressió de les classes benestants a partir de les institucions que dominaven, però també a títol directe i personal mitjançant el Sometent, cos civil armat dependent directament de Capitania General, dels militars. “S’oblidava” així, tal com dèiem, la lluita i les penúries d’una classe obrera que per cert i en aquells moments, era molt majoritàriament catalana. On estava el suposat “pactisme català”?

Per tant, els actes violents –i les jornades del 19 de Juliol ho foren- seria una “qüestió de murcianos, xarnegos” i altres epítets dits i aplicats amb una evident voluntat menyspreadora. Així, justifiquen la reacció catalana contra la sublevació feixista només a partir de l’acció de les institucions, i per tant i evidentment, també s’apuntarien al mite de què foren les institucions republicanes –en aquest cas especialment la Generalitat- les veritables responsables de la derrota dels militars a Catalunya.

Per acabar amb els mites, esmentarem un que també s’ha difós àmpliament dins la historiografia i que es presenta amb multitud de variants, orientades totes elles a “igualar esforços” mitjançant generalitzacions, mitges veritats –o si voleu mentides dissimulades- i inconcrecions interessades. Només uns quants exemples sobre el protagonisme de la reacció civil contra els militars: “Fou el poble de Barcelona”; “Foren els treballadors”; “Foren els sindicats”; “Foren totes les organitzacions polítiques i sindicals”... Per tant, aquí es deixa entreveure que tingueren el mateix pes tant la CNT com la UGT; les organitzacions socialistes i marxistes com el moviment llibertari [1]; o les organitzacions republicano-catalanistes, nacionalistes i independentistes com l’anarcosindicalisme; o les organitzacions polítiques com les sindicals.

Bé doncs, tots aquests mites d’origens diferents i intencionalitats diverses tenen unes fonts concretes: el desconeixement dels principals protagonistes de la lluita contra els militars sublevats per la manca fins fa poc, d’estudis científics de les víctimes que aquelles jornades produïren [2], i per altra banda, la negació del que realment fou i significà la lluita i la victòria contra els militars facciosos i els no menys facciosos elements civils que els hi donaren suport en la sublevació, entrant a les casernes i essent armats i equipats dins les mateixes. Efectivament, l’estudi pormenoritzat de totes les víctimes d’aquelles jornades aclarí molts aspectes i desmuntà un grapat de mites [3]. Però, també posà de manifest un aspecte gairebé negligit per la immensa majoria dels autors: els Fets de Juliol de 1936 de Barcelona, foren una autèntica lluita de classes que es donà a la ciutat capital de Catalunya i que immediatament, quedarà engolida en una guerra de classes generalitzada que no una altra cosa fou la denominada Guerra Civil espanyola.

L’autor d’aquest article fa poc publicà després de gairebé cinc anys d’investigació i recerca, un treball sobre aquells fets un dels principals objectius del qual, fou la recuperació d’una part de la nostra memòria històrica i alhora, retre homenatge aquelles persones que resultaren mortes o ferides en aquells dies de lluita. Una part d’aquelles víctimes amb el seu sacrifici –les que s’oposaren a la revolta dels militars i civils facciosos- foren possible després l’inici de la revolució social que s’endegà a Catalunya, una de les gestes més grans que han protagonitzat les classes treballadores del nostre país encapçalades per la classe obrera, i que es veurà finalment malbaratada no solament per la derrota final a mans del feixisme nacional i internacional; també i durant el procés revolucionari, pels sectors contrarevolucionaris existents dins el propi bàndol

republicà: vegis aquí les organitzacions republicanes petit-burgeses i l’estalinisme del PCE-PSUC.

L’estudi de les víctimes demostrà diversos aspectes. L’anàlisi de les 532 víctimes mortals i de les 1.679 que restaren ferides que s’han pogut documentar entre els combatents d’ambdós bàndols, estableix sense cap mena de dubtes que foren la CNT amb el 69% de víctimes afiliades i l’ERC amb el 19’9%, les organitzacions que aportaren més combatents i esforços humans en els combats. Entre les dues sumen el 88’9% del total, tenint en compte a més, que entre les víctimes afiliades a ERC una de cada tres de les mateixes ho estaven també a la CNT, pràcticament totes aquelles que s’ha pogut establir el seu origen obrer. Fou la classe obrera la que “donà la cara” al carrer el 19 de Juliol sense més vaguetats com apunten “les teories igualitàries d’esforços” i a més, aquesta estava molt majoritàriament afiliada a l’anarcosindicalisme, tenint les víctimes pertanyents a la UGT i a altres forces marxistes un pes molt residual. En canvi, entre les víctimes pertanyents als comandaments militars sublevats i els civils facciosos que els hi donaren suport, es veu clarament que la seva adscripció social dominant són l’heterogeni grup social que formen les classes mitges i els més exclusius de les classes mitja-alta i alta. Va ser una lluita de classes en tota regla.

L’origen de les víctimes civils tant pel que fa a les faccioses com pel que fa les que s’hi enfrontaren deixen també clar els següents aspectes. Entre les víctimes civils faccioses els d’origen netament català representaren el 44’4% i les nascudes fora el 55’6%, mentre, que entre les víctimes civils que s’hi oposaren el 59’6% eren nascudes a Catalunya i el 40’4% fora de la mateixa: no fou una guerra importada, no existí l’esmentat “oasi català”. A Catalunya la societat estava tant o més dividida que a la resta de l’Estat i no era necessari “importar” cap guerra ni lluita de classes: aquestes ja hi eren presents soterradament entre la població catalana i esclatà amb la sublevació militar. Per tant tampoc fou la immigració “murciana” ni tan sols la “immigració” la que sortí al carrer majoritàriament: fou la classe obrera d’origen català. Pel que fa a la immigració, els valencians conformaren el contingent migratori amb més víctimes seguits pels andalusos i pels murcians.

Hem de tenir present també, que fou pràcticament tota la guarnició militar barcelonina en pes la que es sublevà i/o sortí al carrer: els Regiments d’Infanteria Alcántara nº13 –aquest parcialment- i Badajoz nº14; els d’Artilleria de Muntanya nº1 i el d’Artilleria Lleugera nº7, els de Cavalleria Montesa nº3 i Santiago nº4., el Batalló de Sapadors-Minaires del Cos d’Enginyers nº4 i d’altres unitats menors així com els propis edificis militars. I cadascuna d’aquelles unitats tenia establerts perfectament els seus objectius, edificis a ocupar, trajectes... No va ser de cap manera improvisat: va ser una sublevació perfectament preparada i... derrotada per les forces de seguretat sota comandament de la Generalitat i sobretot, per la reacció del Moviment Llibertari encapçalat per la CNT que tenia ja organitzada i de feia temps, tota una estratègia, unes tàctiques precises i concretes de lluita urbana i un “Estat Major”

–format essencialment pel Grup d'Afinitat “Nosotros” amb Durruti, Joan García Oliver, Gregori Jover, Ricardo Sanz, Aurelio Fernández...– que coordinà i dirigí les accions contra els militars sublevats a partir dels denominats Comitès de Defensa de Barri esdevinguts ràpidament Comitès de Defensa Revolucionaris. Aquí tampoc hi va haver improvisació.

Pel que fa a la Guàrdia Civil, aquesta es mantindrà inicialment neutral, doncs si bé és cert que els seus comandaments superiors, el general Aranguren i els coronels Brotons i Escobar eren partidaris de la legalitat vigent, quedà demostrat que la immensa majoria de comandaments intermedis – tinents, capitans, comandants, tinents coronels– ho eren dels sublevats, i que es negaren repetidament a obeir les ordres donades pels seus superiors de lluitar contra els militars. És més, fins i tot, aprofitant aquelles ordres, els que sortiren sota el comandament del comandant Recas es passaren al bàndol sublevat tancant-se al convent dels pares Carmelites –Roger de Llúria/Diagonal– amb les restes del Regiment de Cavalleria Montesa nº4. La Guàrdia Civil, desfilà davant la Jefatura General d'Ordre Públic on estava el president de la Generalitat Lluís Companys, saludant-lo i posant-se a les seves ordres, quan a la tarda del mateix dia 19 es veié clarament, sense cap mena de dubte, que els militars havien fracassat: fou el més intel·ligent que podien haver fet. D'altra banda, la seva presència davant dels focus militars que encara resistien tingué com a objectiu prioritari –no aconseguit en la majoria de les vegades– salvar l'oficialitat sublevada que no es volia rendir a les forces populars, a la “xusma”, per por a la repressió instantània i directa que es feia amb el seu empresonament per les mateixes.

Va ser la classe obrera la principal protagonista de la victòria sobre els militars sublevats. Una classe obrera amb una àmplia representació immigratòria –i no precisament majoritàriament murciana, sinó valenciana– que militant i afiliada a la CNT, FAI, JJLL, és a dir al Moviment Llibertari en el seu conjunt, arrossegà la resta de les forces populars i classes treballadores en aquelles jornades. També s'ha de dir per ser totalment justos, que sense la participació de la Guàrdia de Seguretat i Assalt i Mossos d'Esquadra dependents de la Generalitat no haguessin triomfat: aquests cossos armats per si sols tampoc. Va ser una combinació del conjunt de les forces populars encapçalades per la CNT i en menor mesura per ERC i les Forces d'Ordre Públic la que féu possible la victòria però, amb un major protagonisme de les primeres.

El 19 de juliol no fou una simple “lluïta a trets i a canonades pels carrers de Barcelona”: fou una autèntica lluita de classes que esclatà amb tota la seva ferocitat davant l'amenaça feixista. Fou un acte reflex d'autodefensa de la classe obrera que ja s'estava preparant per a aquesta possible eventualitat que finalment es donà. I fou, també, l'inici de la Revolució Social a Catalunya enquadrada dins una lluita més general a tot l'Estat espanyol en forma de guerra de classes: vulgar, acadèmica i popularment denominada i coneguda com a Guerra Civil espanyola 1936-1939.

Referències en el text:

[1] En concret ens referim a aquelles organitzacions molt minoritàries en aquells moments que a partir del 23 de juliol de 1936 s'unificaren sota el paraigua estalinista donant lloc al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC): la Unió Socialista de Catalunya, el Partit Català Proletari, el Partit Comunista de Catalunya/PCE i la Federació Catalana del PSOE. I també al ja constituït el 1935 a partir de la fusió del Bloc Obrer i Camperol i l'Esquerra Comunista en el denominat Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM).

[2] D'estudis sobre les víctimes dels Fets de juliol de 1936 fins fa ben poc, només n'hi havia un, el de VILLARROYA i FONT, Joan, “Las víctimas del 19 de Julio en Barcelona”, a *Historia y Vida*, nº105, desembre 1976, Barcelona-Madrid, on es recull els noms de les persones ingressades mortes al Dipòsit Judicial de l'Hospital Clínic de Barcelona durant aquells dies, però el llistat és força incomplet i no aporta dades com filiació política i/o sindical, lloc de naixement o residència, a més, la seva investigació sobre els enterraments només aplega els cementiris de Barcelona, quan com quedà demostrat posteriorment en el darrer treball de Just Casas Soriano, moltes de les víctimes foren enterrades a les seves localitats d'origen. Tampoc es té en compte els ferits, bastants dels quals, moriren molts dies i fins i tot mesos després dels dies que analitza Villarroya a l'Hospital Clínic.

Altres i únics treballs que aporten dades sobre víctimes malgrat sigui de forma sectorial i encara que els mateixos no hi estiguin dedicats específicament: CASTILLO, José del y ÁLVAREZ, Santiago, “Barcelona. Objetivo cubierto. De la Semana Trágica al 18 de Julio. Documentos inéditos del general Mola”, Barcelona, Ed. Timón, 1958, només de comandaments militars –no tots– i algunes de les víctimes civils faccioses; LACRUZ, Francisco, “El Alzamiento, la revolución y el terror en Barcelona. 1936, 19 de julio-26 enero 1939”, Barcelona, Librería Arysel, 1943, només també de comandaments militars; ESCOFET ALSINA, Frederic, “De una derrota a una victoria: 6 de octubre de 1934 – 19 de julio de 1936”, Barcelona, Argos Vergara, 1984, l'autor que en el moment dels fets era el Comissari General d'Ordre Públic de la Generalitat de Catalunya, dóna els llistats gairebé complets de les baixes mortals i dels ferits entre el Cos de la Guàrdia de Seguretat i Assalt que estaven sota les seves ordres, així com també d'alguns militars; GUARNER VIVANCOS, Vicenç, “L'aixecament militar i la Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)”, fou el cap de serveis de la Comissaria General d'Ordre Públic de la Generalitat sota el comandament directe de Frederic Escofet, i aporta també bastantes dades de militars –només comandaments– morts durant els Fets.

[3] CASAS SORIANO, Just, “Els Fets de juliol de 1936 a Barcelona. Els protagonistes i les víctimes”, Barcelona, Editorial Base, 2016.